Издателства гостуват на Социологически проблеми

ЕДНО НОВО ИЗДАНИЕ И 120 ГОДИНИ ПО-КЪСНО – *ПРОТЕСТАНТСКАТА ЕТИКА И ДУХЪТ НА КАПИТАЛИЗМА*

Интервю на Теодора Карамелска с Кольо Коев

Т.К.: *През 2025 година издателство „КХ – Критика и Хуманизъм“ предложи на българските читатели ново издание на* Протестантската етика и духът на капитализма *– вероятно най-значимия в световен мащаб текст на Макс Вебер. То стъпва на вашия превод от 2004 г., който отдавна е изчерпан. Да започнем разговора си оттук: какво наложи появата на новото издание и кои са по-значимите промени в него?*

К.К.: Няколко неща наклониха везните в полза на това решение (което впрочем зрееше отдавна). Първото е наистина изчерпаният тираж на предишното издание. По-същественият аргумент в полза на новото издание обаче е внимателното редактиране на превода с оглед на развитието на веберознанието в България и по света и на успоредното развитие на езика, на който се обсъждат Веберовите идеи.

Впрочем самият Вебер задава образец, който преводите му нямат основание да не следват. Когато преиздава трудовете си, той не просто възпроизвежда предишния вариант, а внася значими корекции съобразно интелектуалния контекст, поради което коментаторите на съответния Веберов труд обикновено се чувстват задължени да посочват кое издание се има предвид. Хубав пример в това отношение е Веберовият принос към *Енциклопедия на науките за държавата* под заглавие *Аграрните отношения в древността* – съчинение, което излиза в три издания (съответно 1897, 1898, 1909 г.), следващи първото, второто и третото издание на *Енциклопедията*, като всяко е сериозно преработено в сравнение с предишното.

Бих казал, че за последните 30–35 години заниманията с Вебер в България получиха сериозен импулс, а това има сериозно отражение и върху *„жаргона“, на който се говори за Вебер*, съответно върху преводите – а значи и върху *„жаргона“, на който говори Вебер* в България. Ще дам само два примера с корекции в това отношение в новото издание на *Протестантската етика и духът на капитализма*.

Първият се отнася до едно понятие, което се появява едва три пъти в *Протестантската етика*, но придобива непропорционално голяма попу-

лярност в следвеберовите дебати около модерния капитализъм. Става дума за прословутата „стоманена клетка“ (*stahlhartes Gehäuse* в немския оригинал) на капитализма, върху интерпретациите на която се градят цели теории. Понятието – *iron cage* – е въведено с американския превод на *Протестантската етика и духът на капитализма* от Толкът Парсънс през 1930 г. и оттогава неизбежно влияе и върху другите преводи, включително върху предишния ми превод от 2004 г. (в издателство „Просвета“). В последно време оксфордският историк Питър Гош аргументирано посочи свръхдетерминираността на този превод. Ръководейки се от разбирането за по-широкото понятие на *капитализма* при Вебер *като култура* и от статута му на *най-динамична сила* в процеса на рационализиране, в новото издание превеждам израза като „стоманен калъф“ с намека за премерване на обвивка по извивките на социалното тяло, вместо идеята за затваряне в клетка (както е в стария превод).

Вторият пример засяга понятието „бюргер“ и производните му. В предишното издание преводът се колебае между „гражданин“ и по-рядко „бюргер“. В новия превод акцентът е върху системната употреба на „бюргер“, за да се подчертае историческата роля на бюргерството (като *специфична прослойка*, върху която Вебер се фокусира специално в неавторизирания си късен курс лекции „История на стопанството“) в средновековен и античен контекст и най-вече на бюргерския „етос“ за формирането на модерния капитализъм. (Тази роля изпъква най-вече когато се проследи развитието на капитализма в автономния средновековен град като предшественик на модерния капитализъм.) Това е особено важно, като се има предвид интересът на Вебер преди всичко към *генезиса* на модерния капитализъм, което откроява в сравнителен план различната ситуираност на „бюргерство“ в различните исторически епохи.

Ще спомена и една ключова от моя гледна точка *архитектонична промяна*. За разлика от предишното издание, в новото издание на *Протестантската етика и духът на капитализма* огромното количество авторови бележки са *наистина под линия*. В повечето издания – оригинални и преводни – на Веберовия труд, авторовите бележки се появяват в края на изследването. Това се прави сякаш за улеснение на читателя. Но тъй като тези бележки са често пъти в обем от 2, 3 и повече страници, което ги превръща във важна част от основния текст, поместването им в края на съчинението ги обрича на маргинализиране. В настоящото издание – независимо от издателските сложности – Веберовите бележки са изведени на преден план, което придава непосредствена видимост на дискусиите, в които Вебер въвлича своите опоненти.

Допълнително съображение в полза на новото издание на *Протестантската етика* на български език е стремежът да бъдат събрани преводите на Вебер „под една шапка“ – в издателска къща КХ – Критика и Хуманизъм, която прави много за своевременното реализиране на новата концепция за издаването на Макс Вебер на български език.

Т.К.: *През 90-те години в България имаше множество „текстуално незастроени“ литературни и научни контексти. Набързо и без специализирани знания бяха преведени редица класически произведения. Още през 1993 г. излезе първият превод на* Протестантската етика *на Георги Кайтазов. Той обаче изобилства от недообмислени и съдържателно незащитими решения, които подвеждат читателя относно Веберовия понятиен език и на едно по-общо ниво възпрепятстват адекватното разбиране на книгата. За съжаление, вероятно мотивирано от нейната изключителна популярност, през 2005 г. друго издателство препечата превода на Кайтазов. А включването на произведението в задължителната библиография на различни университетски курсове и използването му като аналитична рамка от български изследователи само разрои подвеждащото четене и погрешните интерпретации. Какви компетенции, отвъд доброто владеене на езика, би трябвало да притежава един преводач, когато посяга към Веберовите плътни и многопластови текстове?*

К.К.: Да, началото на 90-те години беше бурно и неоднозначно време за преводите в България – разбира се, не само на Вебер. Много издатели бързаха да вземат финансирането, което редица международни институции осигуряваха по това време за преводи най-вече на „класически“ автори, ангажирайки преводачи без съответната подготовка и без вторичен редакторски контрол. Под рубриката „наваксване на дефицити“ за кратко време бяха издадени много преводи, но това по-скоро нанесе сериозни (а в някои случаи и невъзвратими) вреди на качеството на преводите в България, отколкото да допринесе за преодоляване на изоставането.

Протестантската етика и духът на капитализма е ключова книга за всяко преподаване на Вебер, а по времето, за което говоря, аз водех специализиран курс „Социологическите идеи на Макс Вебер“ в СУ „Св. Кл. Охридски“ (нещо, което правя и понастоящем). Публикуваният през 1993 г. от „Хермес 7“ превод на Георги Кайтазов беше абсолютно непригоден за работа: той изобилстваше от грешки (най-вече в резултат от неразбиране), освен това много от бележките под линия (емблематични за *Протестантската етика*) просто липсваха, в други бележки пък ги нямаше позоваванията и т. н., и т. н. Така на принципа „помогни си сам“ възникна решението ми за нов превод, който излезе в издателство „Просвета“ през 2004 г. През 2005 г. издателство „Гео Милев“ обаче преиздаде без промени превода на Георги Кайтазов, а междувременно преводът на „Просвета“ изчезна от книжарниците, с което цикълът се завърти наново.

Разказвам тази история с първоначалните несполуки на *Протестантската етика и духът на капитализма* в България, за да изтъкна едно неизменно условие за коректен превод, което принципно дори не би трябвало да се обсъжда: *отговорността и респекта на преводача (а и на издателя) към оригинала*, съответно към особеностите на авторовото мислене.

Същевременно обаче преводачът трябва да бъде на висотата на *собствената си позиция като преводач*. Преводът поставя в нова и различна светлина оригинала. Пасажи и твърдения, които в контекста на оригиналния език може да изглеждат самоочевидни, се налага да бъдат тълкувани *в хода на превода* (следователно без тълкуването да е непременно експлицитно), някои акценти трябва да бъдат различно локализирани, с което и от самото мислене на автора се извличат значения, които не са непременно видими в оригиналната творба. И това трябва да се прави с изключителна чувствителност, за да се избегне *насилието над оригинала*. Трябва следователно да правим разлика между „насилие над оригинала“ и „интерпретативно насилие“ в смисъла, в който Хайдегер ги разграничава в *Кант и проблемът за метафизиката*: „За да изтръгне от това, което думите казват, тъкмо онова, което те искат да кажат, всяка интерпретация по необходимост трябва да употреби насилие. Такова насилие обаче не може да бъде блуждаещ произвол. Силата на една предварително осветяваща идея трябва да движи и направлява тълкуването. Само благодарение на тази идея една интерпретация може да се осмели на винаги рискованото – да се довери на скритата вътрешна страст на едно произведение, така че чрез нея да бъде поставена в полето на неизказаното и да бъде принудена да го изговори“.

За тази роля на превода (и на преводача) намеква и самият Вебер в *Протестантската етика*, когато, обсъждайки детайлно едно от решаващите за развитието на сюжета понятия – *Beruf* (нем. ез. – призвание) – посочва, че тази дума, в нейния съвременен смисъл „произлиза от превода на Библията и всъщност е родена от духа на преводача, а не от духа на оригинала“. Тук впрочем се сещам и за едно изказване на Валтер Бенямин от есето му „Задачата на преводача“, в което Бенямин настоява, че преводът е далеч от това да бъде стерилно уподобяване на два мъртви езика и че измежду всички форми тъкмо той е натоварен с мисията да следи за процеса на съзряване на оригиналния език и за родилните мъки на собствения.

Разбира се, току-що казаното възвисява преводача в разредения въздух на *философията на превода*. Често пъти обаче преводаческото дело се оценява съвършено инструментално – от гледна точка на *политика на превода*, а именно откъм неговата *политическа своевременност*. Толкът Парсънс, който има значим принос за връщането на Вебер към живот в Европа след продължителна забрава, прави това включително с превода си от 1930 г. на *Протестантската етика* (и на големи части от *Стопанство и общество*). Другата страна на това негово дело обаче е установяването на продължителна доминация в световната социология, доказвайки основателността на изказването на Лорънс Скаф, че „който контролира интерпретацията на Вебер, може са се надява да контролира научната дейност“. Парсънсовият превод на *Протестантската етика* вече повече от 90 години предопределя интерпретацията на Вебер на английски (и изобщо в световната хуманитаристика), независимо от това, че поне през половината от това време се натъква на остри – често пъти основа-

телни – критики на опонентите. И може би тежката сянка, която този превод хвърля, възпрепятства появата на сериозен конкурент. За да се стигне дотам като основно качество на публикувания през 2005 г. *нов превод* – на Стивън Калбърг – да се посочва олекотеният му стил, който подпомагал по-доброто разбиране на Вебер от читателя.

Т.К.: *Историко-критически преработеното издание на събраните съчинения на Макс Вебер (MWG) на немски език започва в началото на 70-те години на XX в. и днес в завършен вид обхваща 47 тома. Със своите коментарни бележки, регистър на понятията и контекстуализиращи предговори то се превърна в международно уважавано класическо издание. Сходна, макар и в друг мащаб, е програмата и на издателска къща КХ – Критика и Хуманизъм: през последните години тя включва Веберови произведения във ваш езиково прецизен и специализиран превод, всяко от които е снабдено с предговор. В тази поредица – с визуалната концепция на Яна Левиева, – освен* Протестантската етика, *излязоха* Основни категории на социалната икономика *(2021), редактираното преиздание на* Генезис на западния рационализъм *(2019) и* Фигури на културата/Фигури на властта *(2017). Как бихте защитили тези свои и на издателството усилия на фона на онези гласове, според които оригинални немски произведения могат да се четат и на английски език, както и че работата върху понятията е второстепенен изследователски въпрос?*

К.К.: Във въпроса си добре очертахте основните достойнства на немското академично издание на Веберовите *Пълни събрани съчинения*. Трябва да се отбележи обаче, че някои решения в него са следствие от един сериозен дефицит: в редица случаи Вебер не е оставил указание относно организацията на ръкописите си в единно книжно тяло. Това се отнася най-вече за издаването на собствения му принос към ръководения от него мащабен проект „Принципи на социалната икономика“, в който участват учени с най-различен профил (икономисти, историци, демографи, социолози и т. н.) и който излиза в отделни книги повече от 15 години (включително след смъртта на Вебер). Споменатият вече Веберов принос е предназначен за Книга I, Част III на *Принципи на социалната икономика*. Днес той е познат на широката публика под заглавие *Стопанство и общество* (*Wirtschaft und Gesellschaft*), като излиза под това заглавие повече от 50 години, но с така и недобре аргументирана концепция за подредбата на ръкописите в него. Затова соломоновското решение на немските издатели беше да издадат ръкописите към *Стопанство и общество* в шест отделни тома в рамките на *Пълните събрани съчинения* на Макс Вебер.

Това всъщност се оказа много удобно и за разгръщащото се междувременно публикуване на Вебер на български. Университетското издателство „Св. Кл. Охридски“ вече беше публикувало през 1992 г. част от ръкописите към *Стопанство и общество* под заглавие *Социология на господството.*

Социология на религията (в превод на Румен Даскалов). Междувременно през 2017 г. в издателска къща КХ – Критика и Хуманизъм излезе преведеният от мен ръкопис за социалните общности под заглавие *Фигури на културата/фигури на властта*, а през 2021 г., в един том, под заглавие *Основни категории на социалната икономика* – двата авторизирани фундаментални текста от ръкописа към проекта „Принципи на социалната икономика“ – „Основни социологически понятия“ (в пълен обем, за разлика от публикацията само на първите 7 параграфа в сборника *Генезис на западния рационализъм*) плюс „Основни социологически категории на социалната икономика“. При това положение в превод на български от основните компоненти на *Стопанство и общество* липсва единствено *Социология на правото*. Планираме скоро тази липса да бъде попълнена.

Протестантската етика и духът на капитализма плюс излезлите междувременно методологически трудове под заглавие *Смисъл и ценност*, сборникът *Генезис на западния рационализъм*, както и ръкописът *Социологически и рационални основания на музиката* (все публикации на издателска къща КХ – Критика и Хуманизъм) допълват българската версия на изданията на Вебер.

За смисъла от преводите на Вебер на български език вече стана дума в отговора на предишния въпрос, макар и в малко по-общ план. Тук ще поясня, че всъщност системните преводи са следствие от системна работа над *Веберовите понятия* и обратното – системната работа над понятията намира израз в несекваща работа над преводите на Вебер. Няма как да бъде и иначе, като се има предвид, че за Вебер (който в случая следва неокантианската концепция на Хайнрих Рикерт) *понятието е основна аналитична единица* в социалнонаучната работа.

Бих казал, че постоянно разширяващата се мрежа от преводи на Вебер на български език се оглежда във все по-големия обем от приноси на български изследователи както върху понятийния апарат на Вебер, така и върху осмислянето на съвременната социална ситуация чрез него. Поредицата от посветени на Вебер или на аспекти на неговото творчество броеве на списание *Социологически проблеми* е важна индикация за интензивната работа над Веберовото мислене и в този смисъл за присъствието на Макс Вебер в България.

Т.К.: *Разкажете повече за първото издание на* Протестантската етика *(1904/1905) и последвалото ѝ включване от Вебер в* Събрани съчинения по социология на религията *(1920). Какво се случва между двете издания и какво е значението на добавените „Предварителни бележки“?*

К.К.: На неизкушените читатели на *Протестантската етика и духът на капитализма* съвсем естествено убягва един факт от биографията на съчинението: че то има *две издания* – и двете авторизирани от Вебер, което не се случва с другите му най-важни трудове (например *Стопанство и общество*

или *Градът*), които достигат до нас в незавършен вид. Но има един още по-интересен аспект на този факт – двете издания на *Протестантската етика и духът на капитализма* (съответно от 1904/1905 г. и 1920 г.) бележат началото и края на творческия му път и по този начин се явяват негова *символна рамка*. Като казвам това, имам предвид, че те не са идентични: между тях е протекло интензивно мисловно развитие, което е оставило своите следи върху второто издание.

Всъщност читателите на Вебер след смъртта му през 1920 г. като правило познават *второто издание* на най-популярния му труд – тъкмо то се преиздава и превежда на основните езици през годините. През 2016 г. обаче Йоханес Вайс и Клаус Лихтблау публикуват именно първото издание на *Протестантската етика*, като отбелязват на съответните места най-съществените промени и допълнения, които авторът е направил за новата публикация от 1920 г. Това сравнително издание е неоценим източник за изследователска работа върху флуктуациите на Веберовото мислене по основните теми на *Протестантската етика*, но и за по-адекватна оценка на експлицитните и имплицитните връзки, в които това съчинение влиза с други Веберови трудове.

Накратко за случилото се между двете издания.

Най-напред трябва да се каже, че всяко от тях попада в специфичен контекст. *Първото издание* излиза в две книжки на ръководеното от М. Вебер, В. Зомбарт и Е. Яфе списание *Архив за социални науки и за социална политика* в съседството на едно от основните методологически произведения на Вебер, „Обективността на социалнонаучното и на социалнополитическото познание“. Отношението между *Протестантската етика* и цитираната методологическа студия е съвсем пряко. Някои методологически положения от „Обективността“ са почти буквално пренесени в *Протестантската етика*, оставяйки основателното впечатление, че *Протестантската етика* изпробва на терена на историята формулираната дотогава само в лабораторни условия нова методология. Иначе казано, с *Протестантската етика и духът на капитализма* за пръв път върху историческата действителност целенасочено се прилага принципът на идеалнотиповото изследване, при което „духът на капитализма“ се идентифицира като „исторически индивид“, а с това и като отправна точка за регресивен анализ на генезиса на модерния капитализъм. По този начин през 1904–1905 г. Макс Вебер се вклинява в дебата за модерния капитализъм с провокативно изследване върху отношението между религиозен (протестантски) етос и дух на капитализма. Провокацията се състои не само във вече очертаната мисловна конструкция, но и в това, че изследването пресича различни *дисциплинарни* граници в споменатия дебат, вземайки критично отношение към гледните точки на историци, икономисти, юристи и теолози. Нещо повече, Веберовият анализ прекрачва както по-близки, така и по-далечни *исторически* граници, отвеждайки назад до теологически източници още от XVII в. Иначе казано, към нестандартната мисловна стилистика се прибавя и комплексност на анализа,

която не се поддава на схематизиране и на еднозначна интерпретация. Същевременно първата публикация предлага една оголена в своята „преднамерена едностранчивост“ основна теза.

Една от главните промени във второто издание в сравнение с първото е активното въвличане в дебата за модерния капитализъм на такива ключови мислители като Вернер Зомбарт и Луйо Брентано, които в първото издание присъстват по-скоро на заден план. Включването на Веберовия дебат със Зомбарт и с Брентано в *самата тъкан* на *Протестантската етика* допринася за нюансиране на собствената аргументация (иначе казано, *оголената теза* все повече се *уплътнява*) и всъщност позволява да се локализират и проследят основни позиции в дискусията за генезиса на модерния капитализъм.

Друга важна добавка към второто издание се отнася до пълнокръвното обвързване в *Протестантската етика* на идеята за „религиозно разомагьосване“, която съвършено отсъства от първото издание, с оставащата в света аскеза (*innerweltliche Askese*). „Великият религиозно-исторически процес на разомагьосване“ е доведен до финала си според Вебер от етиката на калвинизма, отхвърляща „църковно-сакраменталното спасение“ на католицизма, а пълните последици от това са демонстрирани от „кръстителските деноминации, наред с предестинационистите и най-вече строгите калвинисти“. И тъй като става дума за хилядолетен процес, „започнал с древноеврейските пророци“, Вебер препраща към *Стопанската етика на световните религии* (разработвана между 1915–1920 г. и публикувана в рамките на *Събрани съчинения по социология на религията*), но поставя специален акцент върху ролята на пуританската аскеза за неговото приключване.

Третото нещо, което ще посоча като съществена корекция във второто издание, е системната употреба на „модерен капитализъм“ вместо основно използваното в първото издание понятие „капитализъм“, с което каузалният регрес се утвърждава като генетичен анализ, откриващ „модерен капитализъм“ срещу неговите предшественици.

Промените, за които вече стана дума, са непосредствено свързани с *контекста* на второто издание на *Протестантската етика*. Тя е публикувана като част от първи том на трите тома *Събрани съчинения по социология на религията* в непосредствено съседство със *Стопанската етика на световните религии*. Самият Вебер, от името на издателството, на 25 октомври 1919 г. описва рамката на предстоящото тогава издание на *Събрани съчинения по социология на религията*: „На първо място е широко обсъжданата студия *Протестантската етика и духът на капитализма.* Следва очеркът „Протестантските секти и духът на капитализма“ (преработка на статия от *Christliche Welt*), студиите върху *Стопанската етика на световните религии*, допълнени с кратко представяне на египетската, месопотамската и заратустрийската религиозна етика, но най-вече с ескиз, посветен на формирането на социалната специфика на Запада чрез развитието на европейското бюргерство в Античността и Средновековието“.

Последната част на Веберовата бележка несъмнено визира незавършеното му произведение „Градът“. Около локализацията на този ръкопис се водят ожесточени спорове, като *Събрани съчинения по социология на религията* е едно от възможните му местоположения. Но независимо къде ще го ситуираме (днес вече е невъзможно да се реконструира автентичният Веберов план), „Градът“ си остава значим контекст на *Протестантската етика* най-малкото в едно отношение. Става дума за значимо *превключване на историческия диапазон* в „Градът“ спрямо *Протестантската етика* назад към XIII в. и дори към Античността, за да изпъкне средновековният бюргерски етос като ключов предшественик на модерния капитализъм, благоприятстван от индивидуализиращата християнска религия.

В началото на *Събрани съчинения по социология на религията* стои един сравнително кратък текст, който Вебер дори не споменава в цитираното погоре описание. Непретенциозното заглавие „Предварителни бележки“ (*Vorbemerkung*) маскира един същински манифест, който третира сложните и неоднозначни връзки между рационализъм и модерен капитализъм, набелязвайки важни щрихи в развитието на това отношение след първото издание на *Протестантската етика.* Става дума за късно написано въведение към *Събрани съчинения по социология на религията*, което откроява модерния капитализъм като *най-динамичната сила* във всеобщия процес на рационализиране на света, а с това и разбирането му като ключ за дешифрирането на рационализма като универсален феномен. Неслучайно след 1920 г. почти всяко следващо издание на *Протестантската етика и духът на капитализма* се публикува заедно с „Предварителни бележки“, които се четат като *социологическа рамка* на Веберовия труд.

Т.К.: *Както споменахте, Вебер вижда в модерния капитализъм най-динамичната сила във всеобщия процес на рационализиране на света. Какво бихте казали за неоднозначното отношение между рационализъм и капитализъм в епохата на късната модерност?*

К.К.: За да проумеем споменатото „неоднозначно отношение между рационализъм и капитализъм“ при Вебер, трябва да държим сметка за това, че „рационализъм“ има по-скоро инструментален характер и затова, както показва Вебер в *Протестантската етика*, „животът може да се рационализира от съвършено различни перспективи и в съвършено различни посоки“. „Модерен капитализъм“, от друга страна, е *качествено понятие*, визиращо динамиката, която стои зад рационализма и му дава посока. Неслучайно в дебата си с Феликс Рахфал, прояснявайки основни тези на *Протестантската етика*, Вебер настоява, че основният интерес на неговия труд е насочен не към „експанзията на капитализма“, а към „развитието на типа човек, който се формира от съчетаването на религиозни и икономически обусловени

компоненти“. От „рационализъм“ не следва непосредствено „модерен капитализъм“, но „модерен капитализъм“ основава схващането за „западен рационализъм“. При това капитализмът в този смисъл би трябвало да е силата, взривяваща всеки стазис, в който може да изпадне западният рационализъм. Така установената връзка между двете напомня къде вероятно можем да търсим корените на известното изказване на Йозеф Шумпетер за капитализма като „креативно разрушение“.

Преди време, в монографията *Елементарни форми на всекидневен живот. Макс Вебер и немското социалнонаучно познание в края на XIX и началото на XX век* (издателство „Просвета“, 2004), се опитах да реконструирам отношението между „стереотипизиране“ (в традиционните общества) и модерно „рационализиране“ при Вебер и да хвърля поглед (отвъд Вебер) към някои преображения на рационализирането в контекста на т. нар. рисково общество. В отговор на вашия въпрос ще резюмирам някои мотиви от този анализ.

Опитах се през Веберовата *Социология на господството* да придам поголяма тежест в сравнение със самия Вебер на това, което той нарича „стереотипизиране“. Изхождайки от различни негови употреби в *Социология на господството*, го определям като начин за справяне с несигурности – и с това като форма на рационализиране – в традиционните общества (иначе казано – като рутинизиране на контексти). В този смисъл *специфичният за традиционализма* метод на рутинизиране е *схематизирането* или отчетливото фиксиране на съответната регулация (йерократична, патримониална, юридическа), за да се *изтласкат* определени форми на личен произвол, на лична преценка за справедливост и т. н. Стереотипизирането *изчерпва* и в този смисъл *технизира без остатък* някаква *повтаряща се ситуация,* за да можем – при евентуален сблъсък с такава ситуация – да имаме готово решение подръка. Или, както се изразява на друго място Вебер – можем да говорим дори за „стилизиране чрез закрепване в традиция“.

Модерното рационализиране, от друга страна, не изчерпва една или друга ситуация, за да отстрани конкретни несигурности, а изгражда (в тенденция – универсален) *механизъм за нормализиране на бъдещи типично сходни ситуации*. По този начин обаче в различните модели на рационализиране неизбежно се *вграждат и свободни пространства*, с които нахлува и неподлежаща на безусловен контрол *несигурност*. Тя може да бъде само *калкулирана* и (включително психологически) канализирана, евентуално *нормализирана*, но не и отстранена. Така несигурността става по необходимост част от играта на рационализиране. В ситуацията на „рисково общество“ вече се откроява *двойственият характер на несигурността*: шанс/заплаха, за да се експлоатира рискът. Така можем да диференцираме между *изтласкване* на несигурността (в традиционните общества); *калкулиране* и „отклоняване“ на несигурността (в ранномодерното общество); игра с несигурността като риск (*позитивиране* на несигурността в „рисковото общество“).

Т.К.: *Едит Ханке от Баварската академия на науките, която е дългогодишен сътрудник на проекта за историко-критическо издание на събраните съчинения на Макс Вебер, е на мнение, че извън определени академични кръгове в Германия теориите на Вебер за модерното общество обикновено се редуцират до сполучливи модни изрази и вече не се използват активно в публичните дебати. Действително ли е изчерпан критико-рефлексивният потенциал на Веберовото творчество за интелектуално осмисляне на съвременната ситуация в един по-широк обществен план?*

К.К.: Германската академична общност отдавна живее с един синдром, който можем да наречем „синдром на изгубения Вебер“. Скоро след смъртта си през 1920 г. в Германия и като цяло в Европа Макс Вебер е обречен на забрава, която продължава практически до стотния му рожден ден през 1964 г., когато на конгреса на немската социологическа асоциация група влиятелни учени от Европа и Америка, между които Толкът Парсънс, Пиетро Роси, Реймон Арон, Херберт Маркузе и Райнхард Бендикс организират специална сесия, посветена на Макс Вебер. Така започва животът след смъртта на *класика на социологията* Макс Вебер. След това германските социолози правят много, за да отвоюват обратно Вебер, най-вече от Парсънсовата интерпретация, но синдромът на изгубения (и възвърнат с международни усилия) Вебер постоянно тормози съзнанието на немските учени.

Струва ми се, че в цитираното от вас изказване на Едит Ханке има отзвук от този синдром в смисъла на опасение да не бъде изгубен отново интензитетът на Веберовото мислене. Аз самият намирам по-скоро за здравословно *нормализирането* на Веберовото мислене чрез оттеглянето му предимно в академичните дискусии. От една такава позиция, встрани от модата на деня, то би могло да влияе много по-съществено и на публичните дебати върху съвременните общества.

От такава гледна точка ми се струва, че с Веберовото мислене се случва нещо подобно на това, което предусеща Георг Зимел в своя *Дневник*, когато пише: „Знам, че ще умра без духовен наследник (и това е в реда на нещата). Моето наследство е като пари в брой, разпределени между много наследници, и всеки ще инвестира своя дял в нещо, което съответства на неговата природа: така че произходът му от това наследство няма да се забелязва“.